

Jakub Šlouf, Daniela Němečková a kol.

Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948)

Retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice

*Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., Praha: 2020, 535 s.
ISBN 978-80-200-3070-2*

Táto monografia je výsledkom spoločnej práce autorov a mapuje existenciu Mimoriadneho ľudového súdu v Prahe v období prvej i druhej retribucie s ohľadom na jeho umiestnenie v metropole Československej republiky a najširší záber agendy retribučnej justície v rámci povojnového ľudového súdnictva v ČSR.

V **Úvode** sa čitateľ môže oboznámiť s nosnou tematikou, ktorou sa autori budú zaoberať, pričom za najvýznamnejšiu retribučnú inštitúciu pokladajú Mimoriadny ľudový súd v Prahe aj s poukázaním na známe súdne konania, ktoré pred ním boli vedené. Hoci tento súd mal len pôsobnosť v rámci obvodu Krajského súdu v Prahe, boli pred ním napr. prejednávané procesy s ríšskym štátnym ministrom K. H. Frankom, zastupujúcim ríšskym protektorom K. Daluegem či synom protektorátneho ministra školstva a národnej osvety I. Moravcom. V ďalšom texte sú uvedené doterajšie publikácie týkajúce sa obdobnej problematiky ľudového súdnictva ako „revolučnej spravodlivosti“ vydané v Českej i Slovenskej republike.

Prvá kapitola **Právni rámec retribuice** pojednáva o retribučnej legislatíve v ČSR a stannom práve ako aj o základnej právnej úprave trestných procesov. Najskôr sú prezentované dekréty prezidenta republiky E. Beneša č. 6/1945 Úr. vest. čsl. (ešte z londýnskeho obdobia) a č. 16/1945 Zb. (veľký retribučný dekrét). Autori poukazujú na možnosť vedenia súdnych procesov s obžalovanými aj *in absentia* len s ex offo ustanoveným obhajcom na rozdiel od stanných súdov, ktoré takúto možnosť nepripúšťali. Od stanného sa mimoriadne ľudové súdnictvo odlišovalo aj pripustením obhajoby právnikmi nezapsanými do zoznamu obhajcov, postačovalo pre nich len získanie titulu JUDr., alebo zloženie 3 štátnych právnických skúšok (minimálne však judiciálnej štátnej skúšky). Okrem toho v rámci procesov pred mimoriadnymi ľudovými súdmi bolo prípustné aj štádium vyhľadávania a vyšetrovania, čo stanné súdy neakceptovali. Spomenutý je aj dekrét prezidenta republiky č. 138/1945 Zb. (malý retribučný dekrét) a krátka komparácia s retribučným zákonodarstvom v iných krajinách Európy. Naproti tomu

sa autori na druhej strane zaoberajú aj medzinárodnou úpravou retribucie a v rámci multilaterálnych zmlúv prezentujú i moskovskú dohodu z roku 1943, či londýnsku dohodu z roku 1945 vrátane praxe vydávania vojnových zločincov.

V poradí druhá kapitola monografie **Vývoj organizační struktury soudu** sa spája s praktickou existenciou Mimoriadneho ľudového súdu v Prahe, ktorý bol s počtom 4 485 obžalôb podaných v rokoch 1945–1947 najzaťaženejším spomedzi mimoriadnych ľudových súdov v historických krajinách. Autori v rámci komparačného prístupu porovnali jeho výsledky s činnosťou Národného súdu v Prahe, na ktorom bolo v totožnom období prejednávaných iba 38 trestných vecí. V rámci personálneho obsadenia Mimoriadneho ľudového súdu v Prahe sú obsahom knihy aj krátke medailóny prednostu tohto súdu Vladimíra Kozáka, vedúceho úradu verejného žalobcu exadvokáta Jaroslava Drábeka či tajomníka prezídia súdu a ďalšieho bývalého advokáta Huga Zemana. Z jednotlivých súdnych oddelení sa text zaoberá trestnými senátmi (31) i oddeleniami vyšetrojúcich sudcov (20), ako aj vývojom organizácie súdu až do jeho likvidácie v roku 1947.

Obsahom tretej kapitoly **Personální zajištění soudu** je prehľad zamestnancov justície vrátane 60 profesionálnych sudcov Mimoriadneho ľudového súdu v Prahe, pričom z 27 predsedov trestných senátov ukončil najviac trestných vecí – až 490 JUDr. Alois Pažout. Zaujímavým faktom je, že z 31 verejných žalobcov pôsobiacich na súde až 19 pochádzalo z radov advokácie, u ktorých výška náhrady za ušlý zisk spojený s výkonom tejto funkcie predstavovala až sumu 6 000 Kčs/mesačne. Spomedzi 956 sudcov z ľudu relatívna väčšina patrila k úradníkom a inteligencii (až 40,27 %). Autori okrem súdnych úradníkov a pomocných kancelárskych síl nevynechali vo výpočte zamestnancov súdu ani popravcov, opísali z nich pritom i životné osudy rozporuplného Františka Nenáhla.

Ďalšia kapitola **Společenské a politické vlivy na soudní řízení** pojednáva o spoločenskej objednávke

účasti na retribúcii a reakcii verejnosti na popravy. K podnetom na potrestanie nacistov patrilo aj návrh, aby bol K. H. Frank vystavovaný od mesta k mestu v klietke „ako cirkus alebo živé panoptikum“, či žiadosť o nahradenie individuálnych poprav nacistických zločincov hromadným obesením 27 z nich na Staromestskom námestí na znamenie odplaty za historickú popravu rovnakého počtu českých „pánov“ z roku 1621. K výsledkom práce súdu patrilo 135 rozsudkov smrti, z toho 130 odsúdených bolo aj popravených. Najčastejšími skutkovými podstatami trestných činov, za ktoré bol absolútny trest uložený, boli zločiny propagácie nacistického hnutia (26,89 %) a udavačstva (24,59 %). Z hľadiska etnickej príslušnosti bolo najviac odsúdených Nemcov (51,85 %) a Čechov (45,93 %), marginálne boli odsúdení aj 2 Slováci (Anna Klímová a Viliam Gerik) a 1 Rus (Sergej Vetvinský). Nepochybným bol aj mediálny tlak na zmenu pracovných postupov súdu, obrovská snaha o národnú očistu a minimálna úľtosť nad obžalovanými. Padali aj ich označenia za „svorku vlkov“, či „kolaborantský hmyz“, alebo procesu za „vyrezane hnisavej rany z lona národa“. Už v tomto období tretej Československej republiky ingerovala do prípravy kádrov pre retribučné súdnictvo aj KSČ, a to prostredníctvom exadvokátov Theodora Bartoška a Zikmunda Steina. V rámci sporov orgánov štátu existovali aj inštitucionálne konflikty Mimořádného ľudového súdu v Prahe a policajných úradov, nie nezaujímavou je informácia o úmrtí 288 väzňov z Pankráca, ktorí tam v roku 1945 zomreli kvôli zlým stravovacím, resp. hygienickým podmienkam. Aj z dôvodu takýchto skutočností existovala snaha tohto súdu stíhať násilné praktiky vyšetrovateľov Štátnej bezpečnosti. Ďalšie spory sa viedli o interpretáciu výpovedí predstaviteľov nacistického režimu Veľkonemeckej ríše, z mnohých káuz je spomenutá napr. trestná vec proti povercovi protektorátnej vlády pre záležitosti kinematografie exadvokátovi Viktorovi Martinovi.

Piata kapitola **Výsledky první fáze retribuice z pohledu statistik** predkladá čitateľovi prehľadnú bilanciu činnosti Mimořádného ľudového súdu v Prahe, prejednávajúceho počas jeho existencie až 11 630 trestných vecí, väčšina z nich (4 581) však bola ukončená zastavením konania. Pre neskončenie 857 káuz boli tieto trestné spisy zase v súvislosti s ukončením činnosti súdu odovzdané štátnemu zastupiteľstvu. Vo vzťahu k v poradí prvej

retribúcii v historických krajinách s 21 848 odsúdeným osobami sa Mimořádný ľudový súd v Prahe na tomto počte podieľal 11,11 % (2 427 odsúdených).

Predposledná kapitola **Obnovená retribuice v roce 1948** sa týka pôsobenia Mimořádného ľudového súdu v Prahe po „Februárovom víťazstve pracujúceho ľudu“ v ČSR vrátane organizácie súdu. Vo funkcii prednostu súdu pôsobil po komunistickom prevrate František Prokop, pracovalo na ňom 19 sudcov a 25 verejných žalobcov, z toho opäť väčšina (14) z radov advokátov. Aj vedúcim úradu verejného žalobcu súdu bol bývalý advokát Hugo Richter, ktorý neskôr zastával post prezidenta Štátneho súdu v Prahe. Ako prvá žena medzi verejnými žalobcami pôsobila pôvodne advokátka a švagriná V. Clementisa Božena Pátková, vykonávajúca zároveň funkciu podpredsedkyne Československej strany socialistickej. Podnety k revízii prvej retribúcie pritom prichádzali aj od Krajského akčného výboru Národného frontu v Prahe, kde predsedom právnickej komisie bol advokát Zdeněk Dokoupil. Výsledkom druhej retribúcie bolo 514 odsúdených, z toho najviac úradníkov (23,73 %) a robotníkov (22,18 %).

Po **Závěre a Resumé** nasleduje 19 podrobných príloh s prehľadom štatistických údajov i celej agendy Mimořádného ľudového súdu v Prahe. Veľmi zaujímavými sú aj obrazové prílohy predstavujúce osoby spomenuté v monografii a zúčastnené na trestných konaniach prejednávanych súdom. Zďaleka najširšiu časť publikácie však tvorí úplný zoznam trestne stíhaných osôb na konci knihy na 282 stranách textu.

Pri spracovaní predkladanej komplexnej a na štatistické údaje bohatej monografie sa podarilo autorom zhustiť sa zvolenej témy pri čerpaní z viacerých prameňov tvorených literatúrou, periodikami, no najmä archívnymi dokumentmi. Kniha naväzuje na doterajšie výskumy autorov, pričom je vhodnou pomôckou pre štúdium dejín tretej ČSR a snáď aj iniciatívou pre obdobné sprehľadnenie existencie ďalších mimořádných ľudových súdov v povojnovom Československu. Uznanie za svoj priekopnícky počin si pritom spoluautori publikácie o Mimořádnom ľudovom súdu v Prahe z rokov 1945–1948 dozaista zaslúžia.

PhDr. JUDr. Rudolf Manik, Ph.D., MBA, MHA